

BISERICA – SACRAMENT AL MÂNTUIRII: CONTRIBUȚIA LUI KARL RAHNER

JEAN NEDELEA*

ABSTRACT. *The Church – Sacrament of Salvation: Karl Rahner's Contribution.* This article presents the vision of the famous Jesuit theologian Karl Rahner (1904-1984) on the sacramental dimension of the Church, insisting on the notion of the Church as source and result of the Sacraments. As an extension and historical presence of the Body of Christ, the source of sanctity, the Church has been termed universal Sacrament, original Sacrament, and fundamental Sacrament of salvation, respectively. From the pierced side of Christ – the original Sacrament, was born the Church – the fundamental Sacrament, and from it stemmed the particular Sacraments – through which the life of God is extended into the life of people, and the sanctifying salvific grace is bestowed upon the world.

Keywords: *Karl Rahner, Christ, Church, grace, Sacrament, sign, symbol, „opus operatum”, „opus operantis”, salvation.*

REZUMAT. *Biserica – sacrament al mântuirii: contribuția lui Karl Rahner.* Articolul acesta prezintă viziunea celebrului teolog iezuit Karl Rahner (1904-1984) despre dimensiunea sacramentală a Bisericii, insistând asupra Bisericii ca sursă și rod al Sacramentelor. Ca extensiune și prezență în istorie a Trupului lui Cristos, din care a izvorât lumii sfințenia, Biserica a fost numită Sacrament universal, Sacrament originar, respectiv Sacrament fundamental al mântuirii. Din coasta străpunsă a lui Isus Cristos – Sacramentul originar, s-a născut Biserica – Sacramentul fundamental, din care au țâșnit apoi Sacramentele particulare, Sacramente prin care viața lui Dumnezeu trece în viața oamenilor, iar harul sfințitor se revarsă salvific asupra lumii.

Cuvinte-cheie: *Karl Rahner, Cristos, Biserică, har, Sacrament, semn, simbol, „opus operatum”, „opus operantis”, mântuire.*

* Pr. asist. univ. dr., Universitatea din București, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”.
Email: jeannedelea@yahoo.de.

Introducere

Promotorii concepției despre Biserică – Sacrament universal al mântuirii au fost mai mulți teologi germani ai secolului XIX: H. Klee, J. Ev. Kuhn, H. H. Oswald, M. J. Scheeben etc. În secolul XX, viziunea sacramentală despre Biserică a fost reluată și aprofundată mai întâi în spațiul de limbă franceză, prin H. de Lubac (care scria în 1938: „Dacă Cristos este Sacramentul lui Dumnezeu, Biserica este Sacramentul lui Cristos pentru noi”), Y. de Montcheuil și Y. Congar¹. O aprofundare deosebită a eclesiologiei sacramentale însă datorăm unor teologi de limbă germană și olandeză: O. Semmelroth² și K. Rahner, respectiv P. Smulders³ și E. Schillebeeckx⁴. W. Kasper semnală că în teologia europeană anterioară Conciliului II Vatican se impusese deja înțelegerea Bisericii ca Sacrament al mântuirii. Tot el afirmă că, în textul despre Biserică al Comisiei pregătitoare a Conciliului amintit, scris de S. Tromp (principalul redactor și al Enciclicii *Mystici corporis*), lipsea totuși viziunea sacramentală despre Biserică. Mai mulți episcopi vor solicita însă includerea acestei viziuni în documentele conciliare (între care Döpfner, Lercaro, Suenens, Volk, König, Montini și alții). Așa se explică faptul că, în câteva dintre decretul conciliare (*Lumen Gentium* 1, 9, 48; *Gaudium et Spes* 42, 45; *Ad Gentes* 1, 5; *Sacrosanctum concilium* 5, 26), Biserica este prezentată ca „universale salutis sacramentum”⁵.

Se știe că un rol deosebit de important în includerea în Constituția conciliară *Lumen Gentium* a viziunii despre Biserică – Sacrament universal al mântuirii l-au avut câțiva experți conciliari germani, dintre care K. Rahner, O. Semmelroth, A. Grillmeier și Episcopul H. Volk⁶. Prin introducerea acestei perspective sacramentale în eclesiologia Conciliului se dorea părăsirea unei concepții pietrificate, unilaterale și înguste despre Biserică, cultivată mult timp de teologia scolastică tradițională⁷.

¹ Cf. B. Sesboüé, *Karl Rahner*, Paris 2001, 95; W. KASPER, *La théologie et l'Eglise*, Paris 1990, 347.

² O. Semmelroth, *Die Kirche als Ursakrament*, Frankfurt 1953.

³ P. Smulders, *Die Kirche als Sakrament des Heils*, în: *De Ecclesia* I, G. Baraüna (Hrsg.), Freiburg 1966, 289-312.

⁴ E. Schillebeeckx, *Christus - Sakrament der Gottbegegnung*, Mainz 1965.

⁵ Cf. W. Kasper, *La théologie et l'Eglise*, Paris 1990, 344; N. Schwerdtfeger, *Gnade und Welt, Zum Grundgefüge von Karl Rahners Theorie der «anonymen Christen»*, Freiburg i. Br. 1982, nota 16, 386-387.

⁶ Pentru contribuția lor la eclesiologia Conciliului II Vatican, dar, în special, a lui Rahner, vezi G. Wassilowsky, *Universales Heilssakrament Kirche. Karl Rahners Beitrag zur Ekklesiologie des II. Vatikanums*, Innsbruck 2001. G. Wassilowsky observă că ideea de Biserică Sacrament universal al mântuirii va sta în centrul atenției grupului de experți conciliari germani amintiți. (*Ibidem*, 5)

⁷ Kasper, *La théologie et l'Eglise* 346. După opinia cardinalului Kasper, prin folosirea conceptul de „Sacrament al mântuirii”, Conciliul Vatican II va reuși să înfățișeze chipul tainic al Bisericii ascuns dincolo de chipul ei văzut și să depășească, astfel, triumfalismul, clericalismul și juridismul. (*Ibidem*, 352).

Biserica – Sacrament originar sau Sacrament fundamental al mântuirii?

În elaborarea eclesiologiei sale, Rahner a trebuit să evite atât materialismul sau istoricismul, cât și spiritualismul eclesiologic. Dacă, în primul caz, Biserica ar fi doar văzută, în cel de al doilea ar fi doar nevăzută. Cum poate fi păstrat însă echilibrul între Biserica văzută și nevăzută, între Biserica instituție și Biserica eveniment a fost o provocare la care celebrul teolog și-a propus să răspundă încă din primele sale studii de eclesiologie. Cheia pentru păstrarea acestui echilibru a fost aflată de Rahner în conceptul de „sacrament”⁸ (*Sakrament*). Pornind de la acest concept, celebrul teolog a făcut trei constatări: 1. Cristos este Sacramentul lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor, Sacramentul originar/primordial (*Ursakrament*)⁹; 2. Biserica este Sacramentul originar, fiind prezența permanentă în spațiu și timp a Cuvântului întrupat; 3. Instituirea Sacramentelor particulare (*Einzel sakramenten*) face parte din actul întemeierii Bisericii în misterul lui Cristos¹⁰. În fiecare dintre cele trei enunțuri este evidentă dimensiunea cristologică. În fapt, în demersul său eclesiologic, Rahner a pornit de la autocomunicarea plenară și eshatologică a lui Dumnezeu în Isus Cristos pentru mântuirea lumii. Dintru început, lumea este orientată către Cristos și își află împlinirea în Crucea și Învierea Sa. Realitatea lumii și realitatea creștină a mântuirii este, prin urmare, cristică și sacramentală¹¹.

După opinia lui J. Kittel, Rahner a vorbit despre Isus – Sacrament originar pornind de la antropologia metafizică dezvoltată în lucrarea sa de tinerețe *Hörer des Wortes / Ascultător al Cuvântului* (1941). „Logosul lui Dumnezeu, întrupat în Isus Cristos, este apariția concretă a istoriei lui Dumnezeu într-o istorie individuală umană și astfel semnul văzut al iubirii și al harului lui Dumnezeu”¹². Această apariție a lui Dumnezeu – conformă premizelor antropologiei metafizice – s-a concretizat în Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu. Umanitatea lui Cristos, asumată prin Întrupare, răscumpărată apoi și sfințită prin Cruce și Înviere, este, așadar, baza întregii

⁸ Cf. R. Lennan, *The Ecclesiology of Karl Rahner*, Oxford 1997, 18.

⁹ Contribuția lui Rahner la teologia sacramentală a fost publicată în *Sämtliche Werke* 18: *Leiblichkeit der Gnade: Schriften zur Sakramentenlehre* (2003).

¹⁰ Cf. Sesboüé, *Karl Rahner* 95.

¹¹ K. Rahner, *Sämtliche Werke (SW)*, Bd. 20, K. Lehmann, J. P. Metz, K. H. Neufeld, A. Raffelt, H. Vorgrimler (Hrsg.), Benzinger Verlag, Solothurn/Düsseldorf, Herder Verlag, Freiburg i. Br., 1995, 201. Pe coordonată cristic-sacramentală, teologia lui Rahner este profund înrădăcinată în viziunea Sf. Maxim Mărturisitorul. Pentru detalii, vezi B. Bingaman, *Karl Rahner and Maximus the Confessor: Consonant Themes and Ecumenical Dialog*, în: *The Heythrop Journal*, LV (2014), 353-363 și H. Stichelberger, *Freisetzende Einheit. Über ein christologisches Grundaxiom bei Maximus Confessor und Karl Rahner*, în: *Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur*, F. Heinzer, C. Schönborn (Hrsg.), Freiburg, 2-5 septembre 1980, Freiburg/Schweiz 1982, 375-384.

¹² J. Kittel, *Kirche als Ereignis. Ereignis: Ein Beitrag zur Grundlegung des sakramentalen Kirchenbegriffs im ekklesiologischen Entwurf von Karl Rahner*, Freiburg i. Br. 2010, 216.

sacramentalități și cea care conferă Sacramentelor – pe un larg fond antropologic – caracterul de semn¹³. În calitatea ei de Trup, Biserica face prezentă divino-umanitatea lui Cristos și rămâne, astfel, pentru noi Sacramentul prezenței lui Cristos, Sacrament prin care suntem părtași nu doar umanității îndumnezeite a Domnului nostru, ci și dumnezeieștii firi¹⁴.

Elaborat în relație cu tainele particulare, termenul „sacrament” a fost considerat de Rahner cel mai adecvat pentru a reda prezența lui Dumnezeu în Biserica Sa. O vreme, teologul iezuit nu a simțit nevoia să atribuie acest termen lui Isus, pentru că nu considera că este necesar un semn-mijlocitor între Dumnezeu și om, Isus fiind Dumnezeu-Omul. Din 1942 însă, Rahner a început să vorbească despre Isus Cristos ca despre Cuvântul sacramental *strict*, semnul care face prezentă voința universală de mântuire a lui Dumnezeu¹⁵. Arătarea lui Dumnezeu în Isus Cristos este înfățișată prin Cuvânt și în acest sens cuvântul aparține Sacramentului originar.

Mai mult chiar, Cuvântul este Sacramentul originar prin excelență. Așa cum observa R. Lennan, umanitatea lui Isus este un simbol pentru divinitatea Sa, este realitatea simbolică prin excelență. Realitatea umană finită devine simbol pentru realitatea divină infinită¹⁶. Prin viața, moartea și învierea Sa, Cristos a realizat mântuirea lumii în Trupul Său și de aceea Biserica, ea însăși Trupul Domnului, este „sacramentul originar universal al mântuirii”. Din umanitatea îndumnezeită a lui Cristos se revarsă apoi asupra lumii Duhul și harul divin. De aceea, se poate afirma că Duhul Sfânt este – dintru început și pentru totdeauna – Duhul lui Cristos și că harul se descoperă lumii în „forma lui Cristos”¹⁷. În umanitatea Sa concretă, Isus Cristos este Sacramentul originar al harului divin, respectiv Simbolul real absolut (*absolutes Realsymbol*) al harului¹⁸. Între Cristos și har nu există doar o relație exterioară (Cristos fiind cauza procurării lui), ci și una interioară, căci harul este, chiar în structura

¹³ L. Lejssen, La contribution de Karl Rahner (1904-1984) au renouvellement de la sacramentaire, în: *Questions Liturgiques Studies in Liturgy*, vol. 75, 1-2/1994, 84-102, aici 96.

¹⁴ Kittel, *Kirche als Ereignis* 216-217.

¹⁵ Cf. Lejssen, La contribution de Karl Rahner (1904-1984) au renouvellement de la sacramentaire 87; Kittel, *Kirche als Ereignis* 312.

¹⁶ Cf. Lennan, *The ecclesiology of Karl Rahner* 21, 22.

¹⁷ K. Rahner, *Tratatul fundamental despre credință. Introducere în conceptul de creștinism (TF)*, trad. de Marius Taloș, Târgu-Lăpuș 2005, 455; K. Rahner, *Der eine Jesus Christus und die Universalität des Heils*, în: *SW 22 1b*, 899; Cf. și Schwerdtfeger, *Gnade und Welt* 283.

¹⁸ Despre Cristos ca *Ursakrament* și *Realsymbol* la Rahner, vezi Schwerdtfeger, *Gnade und Welt* 281-283, 426-427; J. H. P. Wong: *Logos-Symbol in the Christology of Karl Rahner*, Rome 1984, 255-262; S. Pemsel-Maier, *Rechtfertigung durch Kirche?*, Echter, 1991, 69; B. Kleinschwärzer-Meister, *Gnade im Zeichen. Katholische Perspektiven zur allgemeinen Sakramentenlehre in ökumenischer Verständigung auf der Grundlage der Theologie Karl Rahners*, Münster 2001, 311-313; U. Möbs, *Das kirchliche Amt bei Karl Rahner. Eine Untersuchung der Amtsstufen und ihrer Ausgestaltung*, Paderborn 1992, 72-78.

sa intimă, în formă cristică. Cristos este, prin urmare, forma originală, definitivă și istorică a harului divin. La rândul ei, Biserica este prezența continuă a harului pe care Cristos l-a dăruit sacramental lumii¹⁹.

Pornindu-se de la modul în care Rahner a evidențiat prezența sacramentală a harului în lume și de la modul în care a înțeles sacramentalul, în general, s-a vorbit chiar despre o „revoluție copernicană” în teologia sacramentală catolică²⁰. Teologul german a refuzat „vechiul mod” de a înțelege sacramentalul, întrucât era legat de un spațiu sacru (templul), diferit de spațiul profan, ca și de anumite rituri. Pentru el, în schimb, harul divin se revarsă până în cele mai fine „capilarități” ale existenței și de aceea se poate vorbi de o istorie a prezenței „cosmice” a harului. Harul rămâne prezent și lucrător în lume, ca într-o liturghie cosmică, și de aceea nu se mai poate vorbi despre o lume profană²¹. Sacramentele „sunt harul într-o transparență explicită”, „înseși formele manifestării harului” și de aceea, „Liturghia Sacramentelor plasează omul în dinamica lumii binecuvântate, în adâncimea autocomunicării lui Dumnezeu în istoria mântuirii, pe calea împlinirii finale. [...] Astfel, Sacramentele sunt trăite în comunitatea eclesială ca realizările cele mai înalte ale Bisericii ca Sacrament fundamental”²².

În comentariul pe care-l face Enciclicii *Mystici Corporis*, Rahner numește Biserica, pentru prima dată, „Sacrament original” (*Ursakrament*)²³ în 1947. (Era deja cu șase ani înaintea celebrei lucrări a lui O. Semmelroth, *Die Kirche als Ursakrament / Biserica – Sacrament original!*). În scrierile sale timpurii, el folosisese, în mod repetat,

¹⁹ Schwerdtfeger, *Gnade und Welt* 426; M. C. McEnroy, *The Church as Sacrament in the theology of Karl Rahner*, Master of Arts in Theology Institute of Christian Thought University of St. Michael's College 1976, 15.

²⁰ Cf. Kasper, *La théologie et l'Eglise*, 361, 362; Lejssen, La contribution de Karl Rahner 97.

²¹ Cf. Lejssen, La contribution de Karl Rahner 97-98.

²² Lejssen, La contribution de Karl Rahner 98. W. Kasper va remarca și el că pentru Rahner „Sacramentele sunt manifestări ale sfințeniei și mântuirii profanității omului și a lumii. Ele sunt manifestări, sub forma semnelor, a liturghiei lumii”. (*La théologie et l'Eglise* 362)

²³ Cf. J. M. z. Schlochtern, *Sakrament Kirche*, Freiburg/Basel/Wien 1992, 192; J. T. Farmee, *Ministry in community. Rahner's vision of ministry*, Louvain 1993, 17-118; Kittel, *Kirche als Ereignis* 207, 249, 250. Kittel precizează că termenul „Ursakrament” a fost utilizat inițial de Rahner – în context eclezial, dar fără să desemneze prin el ființa Bisericii – în 1944, într-o conferință pastorală susținută la Viena și publicată apoi sub titlul *Priesterweihe-Erneuerung* (pp. 248-249). În nota 81 de la pagina 253, Kittel revine cu mențiunea că prima utilizare a termenului „Ursakrament” pentru Biserica datează din 1946, când a fost folosit de Rahner în „Concluziile” la Săptămânile Universitare de la Salzburg. Walter Schmolly consideră și el că Rahner a folosit pentru prima dată termenul „Sacrament original” în 1947, dar în studiul „Die Kirche der Sünder” / „Biserica păcătoșilor” – „Biserica este, într-o oarecare măsură, Sacrament original” (*SW* 10, 87). (W. Schmolly, *Eschatologische Hoffnung in Geschichte. Karl Rahners dogmatisches Grundverständnis der Kirche als theologische Begleitung von deren Selbstvollzug*, Innsbruck 2001, 212).

termenul „Sacrament originar” pentru a desemna atât pe Cristos, cât și Biserica²⁴. În *Kleines Theologisches Wörterbuch / Micul dicționar teologic* (1961), scris împreună cu asistentul său H. Vorgrimler, precizează: „Cristos și, pornind de la El, Biserica se numesc, pe drept, Sacramentul originar”²⁵. În primul volum al lucrării *Handbuch der Pastoraltheologie / Manual de teologie pastorală* (1964), Rahner consideră, totuși, necesar să ofere unele lămuriri: „În Biserică, Dumnezeu este prezent astfel încât Biserica poate fi numită ‚Sacramentul’ acestei autocomunicări a lui Dumnezeu (*Selbstmitteilung Gottes*) sau, chiar și mai bine zis (pentru a limita această afirmație la înțelesul ei de doctrină despre cele șapte Sacramente particulare), Sacrament originar/fundamental (*Ur /Grund-sakrament*). Cu acest cuvânt nu trebuie să se facă concurență proclamării lui Cristos ca Sacrament originar, căci Cristos este Sacrament originar în sens absolut, ca Dumnezeu făcut om”²⁶. Firește, pentru Rahner, Biserica este Sacrament originar nu raportat la Cristos, ci raportat la Sacramentele particulare. Și pentru că este sursa tuturor celor șapte Sacramente, Biserica putea fi desemnată, în mod justificat, drept „Sacrament originar”.

În una dintre cele mai importante lucrări de eclesiologie ale sale – *Kirche und Sakramente / Biserica și Sacramentele* (1961) –, celebrul teolog numește, în multe locuri, pe Isus și Biserica Sa „Sacrament originar”, arătând continuitatea dintre sacramentalitatea Cuvântului originar și sacramentalitatea Bisericii²⁷. El relevă apoi și continuitatea dintre Cristos, Biserică, Sacrament originar și Sacramentele particulare: „Ca prezență (*Bleiben*) a lui Cristos în lume, Biserica este realmente Sacramentul originar, izvorul Sacramentelor în sensul propriu al termenului. Pornind de la Cristos, Biserica are deja o structură sacramentală în ea însăși. Ea are o concretă spațio-temporală, istorică (fiind atât poporul lui Dumnezeu, cât și structura juridică și socială a acestui popor); în ea, care este trupul și mireasa Sa, Cristos rămâne – ca promisiune istorică și eshatologică pe care Dumnezeu a făcut-o lumii – prezent în această lume până la sfârșitul istoriei sale. El nu va mai părăsi Biserica și nu o va mai putea părăsi, pentru că vrea să rămână veșnic în trupul umanității”²⁸.

Datorită criticilor repetate, venite din partea unor teologi protestanți, mai ales, Rahner va fi nevoit să păstreze noțiunea de „Sacrament originar” pentru Cristos și să folosească pe cea de „Sacrament fundamental” pentru Biserică²⁹. Lucrul acesta era cu atât mai firesc cu cât el însuși semnalase, în mod repetat, că termenul „Sacrament originar” nu apăruse ca o vagă extindere a termenului „sacrament”, ci că își

²⁴ Cf. SW 10, 80; K. Rahner, *E Latere Christi*, în: SW 3, 9.

²⁵ K. Rahner, *Enzyklopadische Theologie*, în: SW 17/1, 850.

²⁶ K. Rahner, *Beiträge aus dem Handbuch der Pastoraltheologie*, în: SW 19, 63.

²⁷ K. Rahner, *Kirche und Sakramente*, în: SW 18, 3-73, aici 5, 9, 10, 11.

²⁸ Rahner, *Kirche und Sakramente* 9.

²⁹ Cf. Kittel, *Kirche als Ereignis*, nota 81, 253; N. Schwerdtfeger, *Gnade und Welt*, nota 16, 75.

avea originea în cristologie³⁰. În fapt, doar Cristos este, în calitatea Sa de Cuvânt sacramental, „Cuvântul original al Bisericii”³¹. L. Lejssen observă că Rahner a folosit termenul „Sacrament original” (*Ursakrament*) pentru Biserică până în anul 1966 și că deja în a doua ediție a *Manualului de teologie pastorală* (1970) termenul fusese deliberat schimbat cu cel de „Sacrament fundamental” (*Grundsakrament*)³².

Criticilor, care sugeraseră că prin folosirea termenului „Sacrament original” atât pentru Cristos, cât și pentru Biserică, Rahner ar risca să confunde pe Isus cu Biserica, le-a răspuns că Dumnezeu este prezent ca Sacrament în Biserica Sa fără însă ca Biserica să fie „Dumnezeu prezent”. Altfel spus, Dumnezeu este în Biserica Sa, dar nu se confunde cu ea. Biserica nu este Cristos Însuși, deși este, cu adevărat, Trupul Său. Prezența lui Dumnezeu în Biserică nu elimină dimensiunea sacramentală a acestei prezențe, ci o manifestă și o face lucrătoare în istorie și în suflete. Biserica se plasează într-o situație de diferență în raport cu Cristos, căci ea este cea care-L primește și care-L slujește. Cu certitudine, Biserica, în sensul finalității și împlinirii, nu poate fi identică cu Cristos³³; ea este doar Semnul Său. Rahner distinge, prin urmare, fără să separe, semnul de semnificat și semnaleză neidentitatea dintre ele. Dacă Biserica este semnul, semnificatul este Dumnezeu ca persoană și harul Său sfințitor. Semnul și semnificatul, *sacramentum* și *res sacramenti* sunt unite însă „neamestecat și neîmpărțit”³⁴. Deși nu a prea luat în seamă criticile aduse, Rahner a sesizat, în acest caz, riscul evident de a perpetua o confuzie terminologică care ar putea să ducă la deformarea și denaturarea eclesiologiei sale și a operat clarificările terminologice necesare. După anii '60 ai secolului trecut, spre pildă, teologul german nu a mai folosit termenul „Sacrament original” decât pentru Cristos.

Și în sinteza gândirii sale teologice – *Grundkurs des Glaubens / Tratatul fundamental despre credință* (1976) – Rahner a numit Biserica „Sacramentul fundamental al mântuirii” (*das Grundsakrament des Heils*), firește tot în corelație cu Sacramentele particulare³⁵. Totodată, când afirmă că Biserica nu este mântuirea însăși,

³⁰ Cf. K. Rahner, *Kirche und Sakramente*, în: *Geist und Leben* 437, 438; *SW* 18, 9, 12, 647; Cf. și F. Senn, *Orthopraktische Ekklesiologie?: Karl Rahners Offenbarungsverständnis und seine ekklesiologischen Konsequenzen im Kontext der neueren katholischen Theologiegeschichte*, Freiburg Schweiz 1989, 665.

³¹ K. Rahner, *Wort und Sakrament* [DAW, 1942] 9, apud Kittel, *Kirche als Ereignis* 161; Cf. și *SW* 18, 9, 354, 355; Schwerdtfeger, *Gnade und Welt*, nota 93, 253-254; U. Bentz, *Jetzt ist noch Kirche. Grundlinien einer Theologie kirchlicher Existenz im Werk Karl Rahners*, Tyrolia 2008, 294; M. Malinski, *Das Leben der Kirche nach Karl Rahner*, *Dissertatio ad Lauream* in Facultate S. Theologiae apud Pontificiam Universitatem S. Thomae in Urbe, Roma 1966, 102.

³² Lejssen, *La contribution de Karl Rahner* 94.

³³ *SW* 19, 63-64.

³⁴ *SW* 18, 12.

³⁵ Primul subcapitol al capitolului „Viața sacramentală” este intitulat „Biserica în calitate de sacrament fundamental și cele șapte sacrameinte”. (*Grundkurs des Glaubens*, în: *SW* 26, 389; *Tratatul fundamental despre credință* 579) Există însă și două situații în care Biserica este numită „Sacrament original” al mântuirii și în *Tratatul fundamental despre credință* (*SW* 26, 394, 400); atunci când Rahner a dorit să sublinieze originea eclesială a celor șapte Sacramente (Cf. Lejssen, *La contribution de Karl Rahner* 94).

ci doar semnul mântuirii realizate de și în Cristos, Rahner ne oferă, implicit, și motivația pentru care numirea de „Sacrament fundamental” dată Bisericii este mai proprie și mai precisă decât cea de „Sacrament originar”: „Biserica – întrucât este prezență permanentă a lui Isus Cristos în spațiu și în timp sub forma unui instrument al mântuirii prin care Dumnezeu oferă în mod sesizabil indivizilor mântuirea Lui, chiar și în dimensiunea socială și istorică – este sacrament fundamental. Aceasta înseamnă: ea este un semn, și nu direct mântuirea însăși”³⁶. Cu toate acestea însă, Biserica este indisolubil legată de Dumnezeu și de Cristosul Său: „Biserica este semnul care, dincolo și mai presus de sine însuși, trimite la Dumnezeu în Persoană, și numai la El, la El ca taină, care nu poate fi niciodată redusă la ceva străin de El”³⁷.

Desigur, precizările terminologice aduse de Rahner nu au presupus un nou punct de pornire în eclesiologia sa. După Conciliul II Vatican, el va afirma importanța Bisericii ca „semn” sacramental al mântuirii, dar va semnala că „semnul” vizibil și instituțional nu poate niciodată să fie identificat, în mod exclusiv, cu ființa Bisericii³⁸. Ceea ce înseamnă că deși Biserica este „trupul lui Cristos”, El este deopotrivă și „cap Bisericii”; Cristos este în Biserică, dar și mai presus de ea³⁹.

Instituirea Sacramentelor particulare

Mai ales în urma criticilor venite dinspre Protestantism, Biserica Romană a fost nevoită să caute temeiuri revelate pentru validarea și confirmarea celor șapte Sacramente. Rahner nu urmează însă calea biblică pentru a argumenta instituirea de către Cristos a Sacramentelor, ci aduce argumente din sfera teologiei sistematice. El consideră că nu este necesar ca fiecare Sacrament al Bisericii să fie validat de cuvinte întemeietoare ale lui Isus. „Un act fundamental al Bisericii, un act care relevă relamente ființa Bisericii, ca prezență istorică și eshatologică a mântuirii oamenilor, este, raportat la situațiile decisive ale individului, *ipso facto* un Sacrament”⁴⁰. Dacă acceptăm că Cristos a instituit Biserica în calitatea ei de Sacrament originar, rezultă că El a instituit și Sacramentele particulare, chiar dacă nu deținem

³⁶ Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 580.

³⁷ SW 19, 64.

³⁸ Cf. J. B. Ackley, *The Church of the Word: A comparative study of word, church and office in the thought of Karl Rahner and Gerhard Ebeling*, New York 1993, 179.

³⁹ Iată cum prezintă Pr. D. Stăniloae neidentitatea dintre Biserică și Cristos: „Biserica e numai Trup al lui Hristos, câtă vreme Hristos rămâne Cap al ei. Ea nu e una cu Capul. [...] Dacă ar fi întru totul identică cu Hristos, n-ar mai fi în ea tensiune spre depășire, spre o și mai mare apropiere de Mirele ei, n-ar mai trebui să laude pe Dumnezeu, căci lauda iese din admirația pentru ceea ce nu ai”. (Din aspectul sacramental al Bisericii, în: *Studii Teologice*, nr. 9-10/1966, 531-562, aici 545)

⁴⁰ SW 18, 24.

cuvinte explicite de instituire a unor Sacramente, cum este în cazul Mirungerii, Cununi-ei, Preoției și Maslului⁴¹.

Dacă aceste Sacramente trebuie să slujească mântuirii oamenilor, atunci ele trebuiau să existe în Biserică încă de la început, din perioada apostolică⁴². Cristos a instituit aceste Sacramente pentru că El a poruncit Apostolilor să exercite acest tip de slujire pentru a produce acest gen de har⁴³. Teologul german va deosebi totuși între instituirea Sacramentelor, realizată de Cristos direct, și promulgarea lor, care s-a realizat inclusiv de către Apostoli și Biserică⁴⁴. Aplicând reflecțiile sale la Sacramentul Maslului, de pildă, Rahner precizează că rugăciunea Bisericii pentru credincioșii ei, aflați în situații critice în ce privește mântuirea lor, este ea însăși un Sacrament. Iar un astfel de Sacrament – întemeiat pe însăși natura sacramentală a Bisericii și pe nevoia de mântuire a credincioșilor – nu ar avea nevoie de un cuvânt special al lui Isus. Totodată, se poate spune că Domnul a instituit cu adevărat și Sacramentele pentru care nu există cuvinte de instituire, întrucât El a oferit toate elementele necesare unor Sacramente prin care se lucrează mântuirea⁴⁵.

Rahner a respins opinia susținută de unii teologi catolici după care ar fi existat cuvinte și gesturi de instituire care să confirme direct fiecare Sacrament în parte, dar care s-ar fi pierdut. E convingerea sa că literatura creștină a primelor patru secole este suficient de grăitoare în privința credinței și practicilor creștine, și dacă ea nu oferă informații explicite despre sacramentalitatea căsătoriei, de pildă, atunci acestea, realmente, nu există⁴⁶. Căci altfel, ar fi surprinzător cum s-au reținut cuvintele de instituire pentru trei Sacramente și au fost omise pentru alte

⁴¹ Cf. SW 18, 59; SW 17/1, 792; Malinski, *Das Leben der Kirche nach Karl Rahner* 114; Sesboué, *Kal Rahner* 96; Kasper, *La théologie et l'Eglise* 359. Părintelui Dumitru Stăniloae interpretează cuvintele lui Rahner în sensul că, Biserica, Sacrament originar, este izvorul Sacramentelor particulare și, prin urmare, cea care a instituit cele șapte Sacramente: „Teologul Karl Rahner merge până acolo că socotește că nu Cristos a instituit Tainele, ci Biserica. Hristos a întemeiat un singur sacrament: Biserica, cu puterea de a activa natura ei sacramentală în diferite sacramente. Biserica este continuarea, persistența prezenței reale eshatologice a voinței grațiale biruitoare și definitiv introdusă în lume prin Hristos. [...] Ca o astfel de persistență a lui Hristos în lume, Biserica este, de fapt, sacramentul originar (*Das Ursakrament*), punctul de origine al sacramentelor în sensul propriu al cuvântului.” (Pr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 2019, 14-15). Afirmția Pr. Stăniloae nu se poate proba însă nici cu trimiterea menționată în nota de subsol (respectiv K. Rahner, *Kirche und Sakramente*, Herder 1960, 17) și nici cu alte texte din opera teologului german. Nici unul dintre teologii care au prezentat instituirea Sacramentelor la Rahner, de fapt, nu conglăsuiește hermeneutic cu teologul român.

⁴² Malinski, *Das Leben der Kirche nach Karl Rahner* 115.

⁴³ W. A. van Roo SJ, The church and the sacraments, în: *Proceedings of the annual meeting. Catholic theological society of America* 19 (1964), 161-171, aici 170.

⁴⁴ SW 17/1, 392.

⁴⁵ SW 18, 36-37.

⁴⁶ Cf. SW 18, 26-27.

patru. Cu siguranță, faptul că nu există niciun fel de mențiuni cu privire la instituirea acestor Sacramente nu este o scăpare a scriitorilor creștini sau o corupere istorică a textelor⁴⁷. Spre deosebire de alți teologi catolici, Rahner nu consideră esențial numărul de șapte al Sacramentelor. El crede, dimpotrivă, că ar fi putut exista și șase Sacramente, dacă am lua împreună Botezul și Mirungerea, și nouă, dacă am despărți Preoția după fiecare dintre treptele ei⁴⁸.

Rahner vorbește despre un har comun Sacramentelor și despre un har specific fiecărui Sacrament în parte, deși specificitatea lor este foarte greu de surprins cu exactitate. Această specificitate nu constă doar în ritul exterior al fiecărui Sacrament – mai ușor de sesizat, desigur –, ci și în efectul pe care-l produce asupra primitorilor, care este mult mai dificil de surprins⁴⁹.

Firește, Sacramentele sunt realizări fundamentale ale ființei Bisericii și Biserica se împlinește pe sine prin lucrarea lor. Noi le cunoaștem concret din experiența ființei lor cristice și harice și știm că sunt *de facto* împliniri fundamentale ale Bisericii⁵⁰.

Întemeiată de Cristos ca manifestare permanentă în istorie a iconomiei harului lui Dumnezeu, Biserica este nedespărțită de Domnul ei. El i-a dăruit toate mijloacele sacramentale necesare pentru a ajunge la autoîmplinirea finală și eshatologică. Biserica se autoîmplinește pe sine și în istorie printr-o „mereu înnoită evidență a lui Dumnezeu ca Sacrament”. Ea este astfel „evenimentul prin care, în chiar Sacramentul Său, Dumnezeu ni se face prezent” în chip real și personal⁵¹.

Desigur, Rahner nu a oferit informații inedite cu privire la instituirea unora sau altora dintre Sacramente. Contribuția sa semnificativă ține de explicarea teologică a celor șapte Sacramente, în general, de reflecțiile referitoare la ființa Bisericii și la împlinirea ei în Sacramentele particulare, ca și la structura inteligibilă și eclesială a Sacramentelor înțelese ca acte esențiale ale Bisericii⁵².

Semn, simbol, sacrament

Semnul este o realitate care arată către altă realitate sau care face prezentă altă realitate; el descoperă și ascunde în același timp⁵³. Viața și moartea Domnului sunt semnul unei cauzalități de natură cvasi-sacramentală, simbolico-reală⁵⁴. Voința

⁴⁷ Cf. McEnroy, *The Church as Sacrament in the theology of Karl Rahner* 22-23.

⁴⁸ Cf. *SW* 18, 33, 43.

⁴⁹ Cf. *SW* 18, 30-31.

⁵⁰ Cf. *SW* 18, 41-42.

⁵¹ *SW* 19, 62-63.

⁵² Cf. Roo, *The church and the sacraments* 171.

⁵³ *SW* 17/1, 869.

⁵⁴ Dacă la Toma de Aquino a existat un dualism între cauză și semn, la Rahner „cauzalitatea este conținută în semnul însuși. Ceea ce a condus la propria sa creație – *Simbolul real*”. (Lejssen, *La contribution de Karl Rahner* 96).

de mântuitoare a lui Dumnezeu rânduiește, prin Moartea și Învierea lui Isus, un semn, și prin acest semn se înfăptuiește mântuirea universală, prelungită în forma și prin lucrarea harului în viața Bisericii și a lumii⁵⁵.

În existența Sa istorică, Cristos este deopotrivă realitate și semn al harului răscumpărător al lui Dumnezeu, *sacramentum* și *res sacramenti*. Prezența lui Dumnezeu în Biserica Sa este și ea un semn, „semnul că, prin iubirea milostivă, Dumnezeu S-a unit, în Cristos, cu lumea, că harul a biruit definitiv în și prin Cristos”. Prin El, harul nu mai acționează și nu mai stăpânește din exterior, de dincolo de lume – ca „vo-ință încă ascunsă a unui Dumnezeu depărtat și transcendent” –, ci din interiorul creației, din inima făpturii și din Biserică, semn vizibil al prezenței și al lucrării mântuitoare a lui Dumnezeu în istorie⁵⁶.

În Biserică, semnul și realitatea pe care o desemnifică sunt unite „neamestecat și nedespărțit”, asemenea divinității și umanității lui Isus Cristos. Biserica păstrează în sine o prezență „întrupată” a adevărului lui Cristos, o prezență „întrupată” în magisteriu, în slujirea pastorală, în dreptul și constituția ei. Dar Cristos este prezent și permanent lucrător în Biserica Sa mai ales ca Sacrament originar. „Văzută dinspre Cristos, Biserica este manifestarea permanentă a harului Său prezent în lume; văzută dinspre Sacramente, Biserica este Sacrament originar”⁵⁷. Sacramentul originar este o „prezență și o permanență semnificativă și întrupată, în structura sa, a mântuirii eshatologice aduse de Cristos. În această prezență, semnificatul și semnificantul sunt unite ‚fără amestecare sau despărțire’. Sacramentul originar este harul lui Dumnezeu în ‚trup’, în istoria concretă a Bisericii. Astfel, Biserica este semnul biruinței eshatologic a lui Dumnezeu în lume”⁵⁸.

Conținutul semnelui există totdeauna, chiar dacă poate fi însă denaturat. Semnul (rugăciunea, pocăința etc.), căruia Dumnezeu i-a adăugat harul Său, poate fi „amenințat” și poate fi, mai mult sau mai puțin, depozat de acest har; el poate, așadar, să-și piardă valoarea. Însă nu se poate întâmpla același lucru cu semnul sacramental, care are, în schimb, „o valoare irevocabilă, eshatologică”. Și asta întrucât este semnul legământului veșnic al lui Dumnezeu cu oamenii⁵⁹.

Sacramentele, ca acte prin care Biserica se împlinește concret, ca „actualizări ale Bisericii în favoarea individului”, sunt „evenimente” ale harului încorporat în semne sacramentale. Când împărtășește sacramental harul, Biserica se împlinește

⁵⁵ Cf. Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 410; Lejssen, *La contribution de Karl Rahner* 96. Importanța morții lui Cristos pentru realizarea mântuirii obiective (*objektive Erlösung*) în viziunea lui Rahner a fost reliefată excelent de B. Kleinschwärzer-Meister, în teza sa de doctorat – *Gnade im Zeichen* 303-311.

⁵⁶ SW 18, 8-9; Vezi și A. Buzalic, *Ekklesia. Din problematica eclesiologiei contemporane*, Blaj 2005, 172-174.

⁵⁷ Cf. SW 18, 10.

⁵⁸ SW 18, 12.

⁵⁹ Cf. SW 18, 16.

pe sine în toți cei ce cred și caută mântuirea. Dar Biserica nu doar oferă harul prin Sacramente, ci se și zidește și se împlinește prin har și prin Sacramentele care-l transmit. „Raportul care există între Biserică, care face harul accesibil în istorie, și harul însuși, în condiționarea lor reciprocă (internă), se continuă în raportul dintre semnul sacramental și harul pe care-l produce; semnul produce harul pentru că harul produce Sacramentul ca semn al lucrării harului”⁶⁰.

Deși afirmă permanentizarea lucrării de mântuire prin Sacramente și împlinirea de sine a Bisericii (*der Selbstvollzug der Kirche*) prin acestea, Rahner nu pune semnul identității între evenimentul mântuirii și evenimentul sacramental⁶¹. Cristos lucrează prin Sacramente, fără însă să-și limiteze lucrarea la ele. Taină absolută, Dumnezeu nu Se epuizează în autocomunicarea Sa eshatologică și biruitoare în Sacramente.

În studiul *Zur Theologie des Symbols / Despre teologia simbolului*⁶² (1959), Rahner expune viziunea sa cu privire la *simbol* și la implicațiile sale teologice. În opinia teologului german, simbolul este „o manifestare”, este însăși realitatea simbolizată în care își are, de fapt, originea⁶³. El este structura de bază a realității. Simbolul relevă misterul ființei și indică profunzimile ei, însă fără a o reduce la dimensiuni controlabile⁶⁴. În prezentarea simbolului, Rahner a căutat să releve capacitatea sensibilului de a înfățișa și de a găzdui suprasensibilul, inaccesibilul și, mai mult chiar, „capacitatea lui Dumnezeu, Cel neschimbat și nevăzut, de a se dăruia și de a se arăta El Însuși în altul”⁶⁵. Teologia însăși, credea Rahner, nu s-ar putea concepe fără o teologie a simbolului.

Însăși relațiile intratrinitare pot fi mai bine percepute grație teologiei simbolului. Fiul este „Cuvântul” Tatălui, „Icoana” Sa desăvârșită, „Simbolul” Tatălui. Logosul nu este Cuvânt despre Tatăl, ci este Cuvântul Tatălui, distinct, dar nedespărțit de el. Pentru Rahner, simbolul păstrează identitate în diferență, unitatea în diversitate⁶⁶.

⁶⁰ SW 18, 23.

⁶¹ Cf. SW 18, 15; SW 26, 395, 403.

⁶² SW 18, 423-457. Hugo Rahner a considerat că noțiunea de „simbol” rezumă cel mai bine coordonata esențială a teologiei fratelui său. (Eucharisticon fraternitatis, în: *Gott in Welt*, A. Darlap, W. Kern, J. B. Metz, H. Vorgrimler (Hrsg.), Freiburg i. Br. 1964, 897-898, aici 897). Pentru evoluția și implicațiile teoriei simbolului în gândirea lui Rahner, vezi excelenta prezentare a lui U. Bentz, *Die Symboltheorie*, în: *Jetzt ist noch Kirche* 283-292. Despre teologia lui Rahner ca o teologie a simbolului a scris M. E. Motzko: *Karl Rahner's theology: a theology of the symbol*, Fordham University, Ph. D., New York 1976.

⁶³ SW 17/1, 821.

⁶⁴ R. Lennan, *Ecclesiology and ecumenism*, în: *The Cambridge Companion to Karl Rahner*, D. Marmion, M. E. Hines (eds.), Cambridge University Press 2005, 128-143, aici 130.

⁶⁵ Y. Tourenne, *La théologie du dernier Rahner. «Aborder au sans-rivage». Approches de l'articulation entre philosophie et théologie chez «le dernier Rahner»*, Paris 1995, 304.

⁶⁶ Schwerdtfeger, *Gnade und Welt* 100; Bentz, *Jetzt ist noch Kirche* 291-292.

Raporturile simbolice intra-divine, teologice, întemeiază, de fapt, raporturile simbolice extra-divine, iconomice. Teoria rahneriană despre simbol, așa cum remarca Udo Bentz, s-a dezvoltat pe fundalul reflecțiilor teologice despre Logos ca Simbol al Tatălui și al reflecțiilor iconomice despre Logosul întrupat ca autocomunicare a lui Dumnezeu lumii⁶⁷.

Cum Logosul este Simbolul Tatălui, Logosul întrupat este *Simbolul real (Realsymbol)* absolut al lui Dumnezeu. „Cristos nu este pur și simplu Simbolul real al lui Dumnezeu, ci Cristos este, în umanitatea Sa, Simbolul real al Logosului și, prin aceasta, Simbolul real al lui Dumnezeu în lume”⁶⁸. În actul Întrupării, umanitatea lui Cristos nu trebuie considerată ca ceva în care Dumnezeu locuiește, ca ceva în care se îmbracă, ci „arătarea” Logosului Însuși, Simbolul Său real. Umanitatea este autorevelarea Logosului, căci atunci când Dumnezeu se manifestă în afara Sa apare umanitatea⁶⁹. Pentru R. E. Beaton, conceptul de „Simbol real” reflectă, la Rahner, însăși realitatea Întrupării. Arătarea lui Dumnezeu în trup, descoperirea Sa în Întrupare este primul exemplu de ceea ce înțelegea Rahner prin simbol. „Logosul, ca auto-exprimarea intratrinitară și imanentă a lui Dumnezeu, este, ca Logos întrupat, ‚perpetuarea’ funcției de simbol din interiorul dumnezeirii în interiorul lumii”⁷⁰. Realitatea cea mai profundă a harului divin este arătată și lucrătoare prin Logosul înomenit, prin Simbolul real.

Biserica, în calitatea ei de prezență permanentă în timp și spațiu a Cuvântului, prelungește în lume funcția simbolică a Logosului⁷¹. Chiar și în dimensiunea ei social-juridică, Biserica nu-și pierde sau alterează calitatea ei de Simbol real. Ființa Bisericii are însă și o dimensiune pnevmatică, căci Duhul Sfânt S-a Pogorât și a rămas lucrător în Biserică prin harul Său. De aceea, Biserica este și simbolul intern al harului biruitor eshatologic al lui Dumnezeu, descoperit și lucrător *hic et nunc*⁷². Ca Sacrament originar al harului lui Dumnezeu, Biserica este realmente simbolul împlinit, simbol care arată că Cristos rămâne prezent în lume prin iubirea Sa salvifică.

Doctrina despre Sacramente este, firește, locul privilegiat al expunerii teologiei simbolului. Sacramentele concretizează și actualizează realitatea simbolică despre Biserică în calitate de Sacrament originar. În teologie, Sacramentele sunt considerate ca simboluri și semne sacre ale harului lui Dumnezeu biruitor asupra păcatului

⁶⁷ Bentz, *Jetzt ist noch Kirche* 286. Relația dintre teoria simbolului și cristologie este prezentată de Rahner într-un subcapitol din *Zur Theologie des Symbols*. (Cf. SW 18, 437-447)

⁶⁸ SW 18, 287.

⁶⁹ Cf. SW 18, 439.

⁷⁰ Cf. R. E. Beaton, *Embodied Words, Spoken Signs. Sacramentality and the Word in Rahner and Chauvet*, Augsburg Fortress Publishers 2004, 117-118.

⁷¹ Cf. SW 18, 446.

⁷² SW 18, 23.

și asupra morții. Deși subscrie opiniei generale, după care, în veacul viitor, nu vor mai exista medieri prin semne, simboluri și Sacramente, ori prin Biserica instituțională oficială, Rahner este încredințat că umanitatea lui Cristos își va păstra importanța ei veșnică, mijlocind nemijlocita vedere „față către față”⁷³.

***Opus operatum și opus operantis* sau Despre lucrarea sacramentală de mântuire**

În accepțiunea curentă, *opus operatum*⁷⁴ semnifică faptul că orice Sacrament este valid și eficace „prin lucrarea lui Dumnezeu și nu prin acțiunea sau dispoziția religioasă subiectivă a omului”⁷⁵. Odată împlinit semnul sacramental, harul divin este transmis și lucrează în primitor. *Opus operatum* indică, așadar, faptul că Dumnezeu a făcut, odată pentru totdeauna, ca harul să depindă de Dumnezeu și de săvârșirea semnului⁷⁶. Expresia aceasta anunță eficacitatea neîndoielnică a Sacramentului și nu presupune nicio implicare magică. Transmis printr-un rit sacramental, semnul sacramental nu-și poate pierde „semnificația autentică de dar necondiționat al harului lui Dumnezeu în Cristos”⁷⁷.

Bineînțeles, eficacitatea *ex opere operato* pornește de la premiza că Cristos a răscumpărat și a mântuit lumea printr-o lucrare ireversibilă; Da-ul mântuirii a fost rostit, iar harul biruitor și îndumnezeitor a fost revărsat asupra lumii, invitând permanent omul la împreună-lucrare transfiguratoare⁷⁸. Isus Cristos, ca Sacrament originar, își continuă lucrarea de sfințire a lumii în Biserică, Sacrament fundamental, prin harul sfințitor al Sacramentelor particulare. Aceste Sacramente reprezintă momente în mereu înnoita împlinire de sine a Bisericii. În interpretarea lui Mieczyslaw Malinski, *opus operatum* este, pentru Rahner, chiar Cuvântul eshatologic al lui Dumnezeu activ în lucrarea de autoîmplinire a Bisericii⁷⁹.

Dacă *opus operatum* înfățișează lucrarea sacramentală universală de mântuire a lui Dumnezeu în Isus Cristos și în Biserica Sa, *opus operantis* înfățișează aportul și lucrarea omului pentru dobândirea propriei mântuirii. *Opus operatum și opus operantis* definesc, astfel, din perspectivă sacramentală, lucrarea cristică și lucrarea umană de

⁷³ Cf. SW 18, 447.

⁷⁴ Pentru o prezentare pertinentă a apariției și a înțelesului conceptelor *opus operato* și *opus operantis* la Rahner, vezi Kittel, *Kirche als Ereignis* 139-153; 175-196; Malinski, *Leben der Kirche nach Karl Rahner* 106-109; Senn, *Orthopraktische Ekklesiologie* 676-681.

⁷⁵ SW 17 /1, 740.

⁷⁶ Cf. SW 18, 13-14.

⁷⁷ SW 17 /1, 741.

⁷⁸ Cf. Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 582-583.

⁷⁹ Cf. Malinski, *Das Leben der Kirche nach Karl Rahner* 83.

mântuire. Cele două lucrări sunt însă unite, asemenea firilor lui Cristos, „fără împărțire și fără amestecare”; de o parte avem chemarea și lucrarea lui Dumnezeu, de cealaltă parte răspunsul și lucrarea omului.

În prezentarea lui *opus operatum* ca realizare definitivă, universală și eshatologică a mântuirii în și prin Cristos, Rahner „atinge” și delicata problemă a restaurării universale – *apokatastasis ton panton*. Restaurarea (în sensul apocatastazei!) – ca „situație eshatologică fundamentală a istoriei mântuirii lumii, întemeiată în Cristos” – nu poate fi o certitudine teoretică pentru creștinul individual. Dar, cu toate acestea, „noi putem, ba chiar avem datoria să spunem, în credința creștină și în speranța colectivă legată de aceasta, că lumea în ansamblul ei va fi mântuită, că drama istoriei mântuirii va avea în ansamblul ei un deznodământ pozitiv, că Dumnezeu a învins prin Isus Cristos, Cel răstignit și înviat, acel Nu pe care lumea-l rostește prin păcat. Prin urmare, fiecare sacrament în parte vine, la rândul lui, în întâmpinarea individului, cu acest caracter definitiv și cu siguranță eshatologică”⁸⁰.

Deși nu știe nimic despre cum „va judeca Dumnezeu profunzimile tainice ale libertății sale”, omul „aleargă (ca să zicem așa), încă fără certitudini, către misterul alegerii divine prin har”⁸¹. Făgăduinței lui Dumnezeu de mântuire, făgăduință împlinită, sigură și definitivă, omul nu-i poate răspunde cu aceeași siguranță, deși „el este îndreptățit și chiar obligat să ‚spere în mod ferm’ (așa cum afirmă Conciliul de la Trident, cf. DS 1541), întrucât harul lui Dumnezeu, primit de el în sacrament, a biruit deja în mod tainic, chiar și în situația lui, posibilitatea unui Nu față de acesta”⁸². Dar, cu toate că nu poate spune Nu harului divin revărsat de Cristos în lume, omul poate refuza să se deschidă și să colaboreze cu acest har în vederea propriei mântuirii. Harul sacramental nu lucrează magic asupra omului, căci nu lucrează fără deschiderea, consimțământul și conlucrarea lui. Sacramentele nu au caracter magic nici din partea lui Dumnezeu, nici din partea omului, întrucât atât Dumnezeu, cât și omul rămân liberi în lucrarea lor. „Prin aceasta nu contestăm faptul că, în cazurile particulare lipsite de lumină ale existenței sale personale, creștinul concret poate interpreta greșit sacramentele, în sens magic, și, *de facto*, chiar le interpretează eronat atunci când consideră că ele nu se adresează libertății credinței și iubirii sale, atunci când consideră că acestea nu există decât pentru a-l deroga de luarea unei decizii ultime în credință, speranță și iubire”⁸³. Chiar Conciliul tridentin, sublinia Rahner, a învățat necesitatea primirii harului sacramental cu o disponibilitate interioară și cu credința în lucrarea mântuitoare a harului. E nevoie, din partea omului, de o „dispoziție”, de cooperarea,

⁸⁰ Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 582.

⁸¹ Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 582.

⁸² Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 583.

⁸³ Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 583.

prin credință și dragoste, cu harul sacramental⁸⁴, de „subiectivitatea religioasă a omului” – *opus operantis*: „*Opus operatum*, întrucât este cuvânt definitiv și absolut al făgăduinței harului lui Dumnezeu, vine în întâmpinarea (dacă facem abstracție pe moment de sacramentele distribuite copiilor) cuvântului încă deschis – *opus operantis* – al omului, care răspunde cu un Nu sau cu un Da. Și deoarece *opus operatum* al sacramentelor vine în întâmpinarea aceluia *opus operantis* al credinciosului, al omului care primește lucrarea lui Dumnezeu, reiese clar că sacramentele sunt eficiente doar în credință, în speranță și în iubire”⁸⁵. Dar chiar și atunci când primește făgăduința de mântuire a lui Dumnezeu în fapte – prin virtuțile teologale –, omul trebuie să conștientizeze și să mărturisească că și acceptarea din partea lui a acestei făgăduințe este tot un dar al harului lui Dumnezeu⁸⁶.

Se știe că *opus operatum* a fost o temă dragă lui Rahner în efortul său de a arăta un chip specific al Catholicismului. *Opus operatum*, deși desemnează lucrarea de mântuire a lui Dumnezeu, solicită, totuși, și angajamentul omului⁸⁷. Căci, de fapt, în interpretarea lui Rahner, evlavia sacramentală și evlavia personală, *opus operatum* și *opus operantis* sunt intim legate⁸⁸.

În loc de concluzii: Autoîmplinirea Bisericii în Sacramentele particulare și în dragostea de aproapele

Prin Cristos, Sacramentul original, mântuirea universală și colectivă a intrat în faza ei eshatologică, definitivă și ireversibilă. Cuvântul biruitor al lui Dumnezeu a fost rostit în așa fel încât acel Da dumnezeiesc al mântuirii nu mai poate fi anihilat de vreun Nu omenesc⁸⁹. Biserica este Sacramentul fundamental întrucât este prezența permanentă a lui Cristos în spațiu și în timp pentru mântuirea oamenilor, în chiar dimensiunea socială și istorică. Fiind cea prin care este mijlocită mântuirea, Biserica este însă „un semn, și nu direct mântuirea însăși”, „ea este tocmai semnul *eficace* și, prin urmare, este ceea ce, în cazul fiecărui sacrament în parte, numim *opus operatum*”⁹⁰. Dar Biserica este un semn al unei oferte care rămâne deschisă. În ea, Dumnezeu

⁸⁴ SW 18, 14; Cf. SW 17/1, 392; Cf. Senn, *Orthopraktische Ekklesiologie* 678.

⁸⁵ Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 583.

⁸⁶ Cf. Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 583.

⁸⁷ Malinski, *Das Leben der Kirche nach Karl Rahner* 106.

⁸⁸ Cf. SW 18, 45. Rahner a precizat explicit că între *opus operatum* și *opus operantis* „deosebirea nu este atât de radicală, așa cum a gândit-o adesea o teologie vulgară” (SW 18, 15).

⁸⁹ Cf. Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 579.

⁹⁰ Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 580; Cf. și SW 19, 64-65.

nu doar adresează o întrebare creaturii Sale, ci îi oferă și propriul răspuns, respectându-i deplin libertatea și invitând-o la dialog și conlucrare.

Trecerea mântuirii universale în viața individuală a fiecărui om se face prin Sacramente: „Acolo unde acest caracter definitiv, această invincibilitate a autofăgăduinței divine se manifestă concret în viața individuală prin Biserică, în calitatea ei de Sacrament fundamental al mântuirii, acolo vorbim despre Sacramente creștine”⁹¹. Născute din Biserica Sacrament originar, Sacramentele particulare sunt văzute de Rahner ca momente esențiale și interioare ale Bisericii, „ca manifestări ale ființei Bisericii în calitate de semn al prezenței eshatologice a mântuirii lui Dumnezeu în Cristos”⁹². Prin cele șapte Sacramente, Biserica lucrează efectiv mântuirea și, astfel, autoîmplinirea concretă a sa. Mântuirea eshatologică este mijlocită și pregustată în semnele sacramentale ale Bisericii. Întrucât Biserica „este într-adevăr semnul harului biruitor, care a fost primit”, Sacramentele devin „evenimente ale istoriei mântuirii fiecărui individ”⁹³. Omul nu primește însă harul, ca împlinire a evenimentului autocomunicării divine, doar atunci când primește Sacramentele, ci „pretutindeni unde omul își acceptă viața proprie, pretutindeni unde se deschide și se abandonează nemărginirii lui Dumnezeu, în fine pretutindeni unde-și acceptă propria transcendențialitate supranaturală în intercomunicare, în iubire, în fidelitate, într-o misiune deschisă și asupra viitorului lumesc al omului și al omenirii, acolo se concretizează totodată istoria mântuirii și a Revelației lui Dumnezeu, care se comunică omului prin medierile vieții umane în toată profunzimea și amploarea ei. Iar ceea ce chemăm Biserică, istorie oficială și explicită a Revelației și, prin urmare, ceea ce numim Sacramente, toate acestea nu sunt decât niște evenimente accentuate în mod deosebit (evenimente care se manifestă din punct de vedere istoric într-un mod clar și sesizabil) ale unei istorii a mântuirii, care se identifică cu viața omului în totalitatea ei”⁹⁴.

În prezentarea pe care a făcut-o Sacramentelor, ca evenimente ale istoriei individuale a mântuirii, Rahner a dorit să evidențieze caracterul eclesial specific al fiecărui Sacrament. Sacramentele presupun și cheamă Biserica, într-o foarte mare măsură, prin însăși structura lor ontologică, prin însăși existența lor. De aceea, se poate spune că acolo unde este Biserica acolo sunt Sacramentele, dar și că acolo unde sunt Sacramentele acolo este, se zidește și se înnoiește Biserica. Asta însă nu înseamnă că *extra ecclesiam nulla salus*, întrucât, pentru Rahner, există, pe lângă revelația explicită, și revelația transcendențială (implicită), pe lângă creștinismul explicit

⁹¹ Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 580.

⁹² *SW* 18, 44, 47.

⁹³ *SW* 18, 47; Pentru aportul specific fiecărui Sacrament la mântuirea credincioșilor, vezi Buzalic, *Ekklesia* 180-184.

⁹⁴ Rahner, *Tratatul fundamental despre credință* 579; Cf. și *SW* 18, 402.

și un creștinism implicit sau anonim. Teoria „creștinismului anonim,, și a „creștinilor anonimi”⁹⁵ vine, de fapt, să confirme că Cristos a murit răscumpărător nu doar pentru Biserica Sa, ci și pentru lumea Sa și că El, ca Sacrament originar, nu este limitat de Biserica Sa, Sacrament fundamental, și nici nu lucrează mântuitor exclusiv prin Sacramentele particulare. De fapt, așa cum remarca Sylvie Avakian, Cristos, în viziunea lui Rahner, „este prezent în toate tradițiile religioase și în toată străduința omească spre transcendență”⁹⁶. Și în exegeza părintelui Alexandru Buzalic, teologia transcendențială și existențialul supranatural (harul) sunt premisele rahneriene ale mântuirii, în Cristos, și a celor care nu aparțin Bisericii Catolice, fie pentru că nu sunt botezați, fie pentru că sunt ateî⁹⁷.

Orice om – care împlinește, prin fapte, porunca iubirii de aproapele, ascultă de glasul revendicator al conștiinței și nu se împotrivesc chemării sale transcendente către Transcendență – este un „creștin anonim” pentru care mântuirea este posibilă. Astfel, teologul german acceptă posibilitatea mântuirii necreștinilor și a necredincioșilor, sugerând că Cristos, Sacramentul originar, poate lucra mântuirea, în chip liber – chiar dincolo de Biserica Sa, Sacramentul fundamental, și de Sacramentele particulare – în tot omul care își îmbrățișează, în fapta iubirii milostive, aproapele.

Soteriologia deschisă și inclusivă a lui Rahner a fost receptată drept cel mai curaj și mai elaborat răspuns pozitiv pe care un teolog catolic al secolului al XX-lea l-a oferit, la intrarea în postmodernitate, provocărilor umanismului secular și pluralismului religios.

⁹⁵ O expunere și o evaluare critică a acestei teorii rahneriene am oferit în „Creștinii anonimi» sau Despre mântuirea necreștinilor în viziunea lui Karl Rahner. Cu o evaluare din perspectiva soteriologiei Părintelui Dumitru Stăniloae”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”* 2015, 393-421.

⁹⁶ S. Avakian, *The 'Other' in Karl Rahner's Transcendental Theology and George Khodr's Spiritual Theology*, Frankfurt am Main 2012, 254.

⁹⁷ Vezi Buzalic, *Ekklesia* 241-250; Al. Buzalic, *Teologia transcendențială. Prospectivă în gândirea lui Karl Rahner*, Oradea 2003, 95-96 și, mai ales, 126-129.